

21:30, Szerda (február 15.), Duna World

Bertold Brecht: Rettegés és ínség a harmadik birodalomban
magyar tévéfilm, 91 perc, 1980

Antifasiszta dráma.

Valójában 24 rövid egyfelvonásos: dermesztő pillanatképek a náci Németországból. Sohasem adják egyben az egészet. Most 6 jelenetet dolgoztak fel: 1. Népközösség (Újvári Zoltán, Bubik István). 2. Feljelentés (Hámori Ildikó, Hetényi Pál). 3. Krétakereszt (Bánsági Ildikó, Farády István, Madaras József, Várady Vali, Bősze György). 4. Jogorvoslat (Harsányi Gábor, Őze Lajos, Horváth Sándor, Avar István, Sarlai Imre, Láng Györgyi). 5. A zsidó feleség (Margitai Ági, Andorai Péter). 6. Spicli (Tordy Géza, Jobba Gabi, Kubik Anna, Forgács György).

*

Részvét nincs. Ellenvetés van?

Bertolt Brecht: Félelem és macskajaj a Harmadik Birodalomban
Pécsi Országos Színházi Találkozó, 2011
Szemerédi Fanni

Becsukódik a kapu mögöttünk. Fülünkbe visít a légvédelmi sziréna, épp összerezzennénk rá, de újabb csapódás: ablaktábla vágódik ki, és a rácsokon keresztül két döbbent arc kémlel körül – felénk. Erős hatások az első percben, de innentől kezdve hangnemet vált Zsótér Sándor előadása, és az SZFE hallgatói más eszközökkel vezetik egyre beljebb a nézőket abba, hogyan épül fel a félelem és magány Harmadik Birodalma.

Bertolt Brecht 1937–38-ban íródott Furcht und Elend des Dritten Reiches (Viktor János fordításában Rettegés és ínség a Harmadik Birodalomban) huszonnégy – a második világháborúba vezető/menetelő – jelenetből álló füzéréből Zsótér Sándor és Ungár Júlia kezei alatt Félelem és macskajaj a Harmadik Birodalomban született tíz képben (kiegészülve a '29-es Badeni tandróma a beleegyezésről című Brecht-mű harmadik vizsgálódásával: a

„bohócszám”-mal).

Tizenegy negyedéves egyetemi hallgató öt helyiségben vezet körül harminc embert. A POSZT-on talált helyen játszanak (egy berendezett és mégis üres, mert nem lakott régi házban), mégis, mintha hónapokig válogattak volna a tökéletes helyszín megtalálásáig: nyirkos pince, hatvan éves fakó bútorok, szentképek és nemzetiszín gyertyák, régi világot idéző, aprólékosan megmunkált és mégis nehéz fabútorok, amilyeneket már rég nem gyártanak, oldalára döntött, nylonba csomagolt kád, emberi kezet nem ismerő kert. A négy szoba a kis tornapadok és a szigorúan létszámra kiszámolt támla nélküli székek, néhány bútordarab és kellék segítségével gyorsan átalakíthatók, így mindig mintha egy-egy újabb otthonba lépnék be: valakiknek az életterébe. Sokszor mintha mi harmincan nézők láthatatlanok lennénk: a legszemélyesebb és legmagányosabb mondatok hangzanak el a fülünk hallatára, arcunktól húsz centire. Máskor mintha léteznénk: néma, részvétlen tanúk az utcán vagy egy konyhában. Egyenvilágítás, az előadás nem játszik fényhatásokkal, sötétet, színfóliákkal, sem zenével, az egyetlen hanghatás a légiriadó fülsértő szirénája, ami jelzi a „játék” kezdetét és végét. Nem kap helyet a szobákban olyan jelenet az eredeti huszonegy közül, ami direkt hatásokkal dolgozik: ebbe a kényelmetlenül intim és minden megúszós megoldást, manírt, panelt leleplező, csupasz térbe nem fér bele az a fajta színpadi illúzió, ami (mű)vért, megkoreografált korbácsolást, nyíltszíni haldoklást jelenít meg, vagy részegen dülöngélő katonákat, akik véletlenül lelőnek egy fiatal nőt. Nem kapnak helyet az eredeti szövegben szereplő mottók és összekötő énekek sem. Zsótér sokkal „hétköznapiabb”, egyszerűbb, puritánabb jeleneteket enged csak a szobákba.

Egy kislány véletlenül kikottyantja, hogy anyukája háztartási könyvet vezet. Idén több ment kosztra, mint a múlt évben. Az anyját behajtogatják egy fémtartályba. Egy férfi csak annyit mondott, hogy éhbérért dolgoznak. Egy kis cinkládában hozzák vissza, ami maradt belőle. Egy lány már nem ismer rá régi fiújára, mióta az a Mein Kampfot olvassa Bibliaként. Egy férj csak megjegyezte, hogy nem ők fognak külföldet a rádión. A szomszédjának „vadállatok tépték le a zakóját”, mikor elvonszolták. Nem láttuk. Már csak a helye maradt itt. Egy bíró reszket, izzad, és már azt sem tudja, mit beszél: most kezdődik a tárgyalása, kínos ügy, vajon a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt fegyveres szervezete, az SA embereinek kedvezzen vagy a törvényszéki biztosnak. Kit ítéljen el? Melyik lelkiismerete szerint? Zsótér Sándor vékony, pontos vonalakkal vázolja a jeleneteket, lefaragja a fölösleget, és csak a legszükségesebb játékeszközöket hagyja meg.

Máté Gábor osztályának tagjai védtelen, lecsupaszított helyzetben játszanak. Ennek megfelelően puritán eszközökkel élnek, visszafogottan és fegyelmezetten; nem kell átjátszaniuk tizenöt széksort és emeleti páholyt, viszont egy lépés távolságból kell végigvezetniük bennünket egy magányos, bizonytalan, néma félelemmel teli, szikár, részvételen világ stációin. Tekintetük, arcuk beszél: Pálos Hanna rémült szemei, mikor kislányságát almát tömve a szájába Heil Hitler kiabál, sikolt, nyüszít, csak sejtve, hogy rosszat csinált: miatta csukták rá anyura a vasfedeleket; vagy idült mosolya, mikor öreg szolgálóként jótékony, megnyugtató hunyorítással csukja be az ajtót, nem tudni, valóban félig süket, kedves kis öreganyó, vagy sunyin tapad az ajtóra, miután kattant a zár nyelve, s aztán komótosan csoszog jelenteni a rend(szer)ellenes szavakat. Csak halljuk, ahogy zsidó feleségként telefonon búcsúzik, okosan elrendezi férje ügyeit, arra az időre gondolva, mikor ő már nem lesz mellette, s még az üres szobában egyedül is elbujdokol: csak akkor sír, ha magára zárta a szekrény ajtaját. Tasnádi Bence izzó, mohó tekintete a Harmadik

Birodalom tiszta és szebb jövőjét látja maga előtt, amiért keményen megharcol: fekete csizmájával keresztültrappol munkanélkülieken, családon, szerelmen, ha hívja a kötelesség tisztogatni, tör előre példaképe, a Führer nyomdokain. Rétfalvi Tamás egy ideig bátran az SA-legény szeme közé néz, vakmerőn kimutatva dühét, okosan és szemtelenül érvelve egy színjáték védelmező keretein belül, de mikor egy barátságos vállveregetéssel a hátára kerül a fehér kereszt, amivel a rendbontókat jelölik meg, hogy aztán elvigyék őket, egy pillanat alatt megtörik, és arcára rettegést rejteni próbáló túl jókedvű mosoly fagy, tekintete elé falat húz, nehogy kiszökjön szemén keresztül, amit gondol. Neudold Júlia kislányként konokul győzködi anyukáját két pfennigért, amit a Hitlerjugendbe kell vinnie, hogy elvigyék vidékre végre, hiszen ott talán még hús is akad, az finom lehet. Ahogyan csak álmában lakik jól, úgy mindent, amiről beszél, csak rajzol, és csak a levegőbe. Majd anyaként kényszeres buzgalommal, állandó görcsös mosollyal, a legnagyobb óvatossággal, finoman és mániákusan figyelmezteti férjét annak minden kiejtett szavára, s beszéli magukba, hogy saját fiuk jelenti fel őket. Kovács Gergely pókerarccal, duzzogva majszolja a csokit, ami orra alá Hitler-bajuszt fest. És apró téglákból, észrevétlenül épül, egyre épül a világ, ahol nem bízik senki senkiben, az ember végképp egyedül marad, és magányában meggyőzhető vagy megtörhető.

Mi, a nézők is egyre megadóbban, magunk elé meredve követjük az utasításokat, ahogy egy csoportba verődve terelnek minket ajtókon át, újabb és újabb zárt terekbe. Kőarcú elegáns fiatalok invitálnak részvételenül, vagy parancsolnak udvariasan: „balra van egy ajtó, kérem, menjenek be rajta.” „Kérem, fáradjanak a következő szobába.” A szóra otthagyjuk egy-egy szoba panoptikumát: az utolsó pillanatba merevedett élőhalottakat: mintha egy múzeumban mennénk a következő terembe, hátunk mögött hagyva a szépen felöltöztetett halott babákat, akiknek üvegszemeiben hideg rémület. Otthagyjuk őket. Mi megyünk tovább. Hova? Nem tudjuk. Csak megyünk, amerre mondják: az utolsó állomásig: a beleegyezésig.

Bertolt Brecht: Félelem és macskajaj a Harmadik Birodalomban

Jelmez: Benedek Mari

Díszlet: Ambrus Mari

Dramaturg: Ungár Júlia

Osztályvezető tanár: Máté Gábor

Rendező: Zsótér Sándor

Szereplők: Borbély Alexandra, Ficza István, Huzella Júlia, Kovács Gergely, Neudold Júlia, Pálos Hanna, Radnai Márk, Rétfalvi Tamás, Simon Zoltán, Tasnádi Bence, Tóth Eszter

<http://www.ellenfeny.hu/archivum/2011/8/reszvet-nincs-ellenvetes-van>